

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

1. Εκπαίδευση ή παιδαγωγική ενηλίκων στην Ευρώπη και στην Ελλάδα;

Αθήνα, 2006

Επιστημονική Ευθύνη - Συγγραφή

Αναστάσιος Κοντάκος, Χρήστος Γκόβαρης

Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό παράχθηκε στο πλαίσιο του Έργου «Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων II», το οποίο εντάσσεται στο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. II του ΥΠ.Ε.Π.Θ., Μέτρο 1.1. Ενέργεια 1.1.2.Β. και συγχρηματοδοτείται κατά 75% από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Κ.Τ) και κατά 25% από το Ελληνικό Δημόσιο.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

Σκοπός

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι μια πρώτη εννοιολογική αποσαφήνιση βασικών εννοιών του πεδίου της εκπαίδευσης ενηλίκων και μια σκιαγράφηση των γενικών ευρωπαϊκών επιδιώξεων αναφορικά με την εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων. Επίσης, επιδιώκεται η λημματική ανάδειξη των πτυχών της εκπαίδευσης ενηλίκων σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής, διδακτικής μεθοδολογίας, κινήτρων συμμετοχής, δεξιοτήτων των εκπαιδευτών ενηλίκων και γενικότερων παιδαγωγικών θεωριών.

Το παρόν κεφάλαιο αποτελεί την εισαγωγή του οδηγού των επιμορφωτών ενηλίκων.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Όταν θα έχετε μελετήσει αυτό το κεφάλαιο θα είστε σε θέση:

- Να ορίσετε την Εκπαίδευση Ενηλίκων
- Να διακρίνετε τη διαφορά ανάμεσα στην Αρχική και Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση
- Να προσδιορίσετε τις βασικές αρχές της ευρωπαϊκής πολιτικής σε σχέση με την συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση
- Να περιγράψετε τις πτυχές του επαγγελματικού πεδίου της Εκπαίδευσης Ενηλίκων
- Να κατανοήσετε τους τρόπους με τους οποίους μαθαίνουν οι ενήλικες και τους λόγους για τους οποίους συμμετέχουν σε τέτοιες εκπαιδευτικές διαδικασίες
- Να περιγράψετε τις γενικές παιδαγωγικές αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Έννοιες κλειδιά

- Εκπαίδευση Ενηλίκων
- Αρχική Εκπαίδευση
- Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και κατάρτιση
- Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική
- Μορφές Εκπαίδευσης
- Τυπική Μάθηση
- Άτυπη Μάθηση
- Μη τυπική Μάθηση
- Λειτουργία της Εκπαίδευσης Ενηλίκων
- Προϋποθέσεις Συμμετοχής των Ενηλίκων
- Μοντέλα Μάθησης Ενηλίκων
- Ρόλος του Επιμορφωτή
- Χαρακτηριστικά Ενηλίκων
- Χαρακτηριστικά Μαθησιακών Περιπτώσεων για Ενήλικες
- Παρώθηση
- Γενικές Παιδαγωγικές Αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Τα σημαντικότερα προβλήματα στο χώρο της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης σήμερα εξακολουθούν να είναι η εννοιολογική ασάφεια, η έλλειψη κατάλληλων Α.Π. και εκπαιδευτικών υλικών, ο αναστοχασμός του παιδαγωγικού διαλόγου, η αδυναμία συγκρότησης ενός νέου επαγγελματικού πεδίου και τέλος, η ελλιπής παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτών.

Εμπειρογνώμονες κάθε ειδικότητας εμπλέκονται σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων με αυτοματισμούς, προκαταλήψεις και στερεότυπα που δεν τους επιτρέπουν να συμμετέχουν στον ευρύτερο παιδαγωγικό διάλογο, να βλέπουν με καθαρή παιδαγωγική ματιά την ομάδα στόχο και να σχεδιάζουν εκπαιδευτικές δράσεις κατάλληλες από ανθρωπολογικής, ψυχολογικής, κοινωνικής, οικονομικής αλλά και από διδακτικής άποψης.

Το γεγονός αυτό καθιστά ακόμα περισσότερο επιτακτική την ανάγκη για υποχρεωτική και ουσιαστική επιμόρφωση των εκπαιδευτών ενηλίκων σε ειδικά θέματα της «Παιδαγωγικής των Ενηλίκων».

Οι διαφορές ανάμεσα στη βασική ή αρχική και τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση ή την εκπαίδευση ενηλίκων δεν είναι τόσο ποσοτικές αλλά ποιοτικές και έχουν περισσότερο τεχνικό χαρακτήρα. Στην Αρχική Εκπαίδευση οι εκπαιδευτικές διαδικασίες συντελούνται πριν από την ένταξη των ατόμων σε ενεργούς κοινωνικούς και επαγγελματικούς ρόλους, ενώ, αντίθετα, η Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση συμπεριλαμβάνει εκπαιδευτικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα μετά από την ανάληψη από την πλευρά των ατόμων ενεργών κοινωνικών και επαγγελματικών ρόλων. Η σχέση ανάμεσα στη βασική και τη συνεχιζόμενη είναι τέτοιου είδους, ώστε η αρχική εκπαίδευση στην οποία έχουν συμμετάσχει τα άτομα να καθορίζει σημαντικά τα κίνητρα και το ενδιαφέρον τους για περισσότερη εκπαίδευση, καθώς και τον τρόπο και το βαθμό συμμετοχής τους σε διάφορες μορφές προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων.

Στο διεπιστημονικό και κοινωνικοοικονομικό διάλογο για τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση παρουσιάζεται μια πανσπερμία ορισμών ως αντανάκλαση διαφορετικών εκπαιδευτικών κουλτούρων και ιδεολογιών. Έτσι, σύμφωνα με το Γερμανικό Συμβούλιο Παιδείας (Deutscher Bildungsrat) συνεχιζόμενη εκπαίδευση είναι «...συνέχιση ή επιστροφή στην οργανωμένη μάθηση μετά την ολοκλήρωση

μιας πρώτης φάσης της εκπαίδευσης διαφορετικής διάρκειας...Το τέλος της πρώτης φάσης της εκπαίδευσης, και επομένως η ενδεχόμενη έναρξη της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης ορίζεται κατά κανόνα με την ανάληψη μιας θέσης πλήρους απασχόλησης στον επαγγελματικό χώρο» (1970:197).

Ο θεσμός της Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης ταυτίζεται με την Εκπαίδευση Ενηλίκων η οποία σύμφωνα με τον Ο.Ο.Σ.Α. αφορά οποιαδήποτε μαθησιακή δραστηριότητα ή πρόγραμμα σκόπιμα σχεδιασμένο από κάποιον εκπαιδευτικό φορέα, για να ικανοποιήσει οποιαδήποτε ανάγκη κατάρτισης ή ενδιαφέρον, που ενδέχεται να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής ενός ανθρώπου που έχει υπερβεί την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η κύρια δραστηριότητα του δεν είναι πλέον η εκπαίδευση (ΟΟΣΑ, 1977).

Σύμφωνα με την Unesco η εκπαίδευση ενηλίκων συμπεριλαμβάνει οργανωμένα προγράμματα εκπαίδευσης που παρέχονται προς όφελος, και είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες, των ατόμων που βρίσκονται εκτός του κανονικού σχολικού και πανεπιστημιακού συστήματος και που είναι γενικά πάνω από 15 ετών (...) οργανωμένη και υποστηριζόμενη εκπαίδευση που σχεδιάζεται για να μεταδώσει συνδυασμό γνώσεων, δεξιοτήτων και κατανόησης, πολύτιμα στοιχεία σε όλες τις δραστηριότητες της ζωής (Unesco, 1975).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη δια βίου και συνεχιζόμενη εκπαίδευση και τη θεωρεί κρίσιμο μηχανισμό, στην προσπάθεια οικοδόμησης της κοινωνίας της γνώσης και καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Ως γενικοί στόχοι στη διαδικασία οικοδόμησης της κοινωνίας της γνώσης, συμπεριλαμβάνονται η ενθάρρυνση απόκτησης νέων γνώσεων, η καταπολέμηση κάθε μορφής αποκλεισμού, η προσέγγιση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των επιχειρήσεων και η ισότιμη μεταχείριση της υλικής και άυλης επένδυσης (κατάρτιση). Η προσφορά ποιοτικής εκπαίδευσης με την αξιοποίηση σύγχρονων υλικών και την εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων αποτελεί το εχέγγυο για την επιτυχία του εγχειρήματος (σχεδ. 1).

**ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ**

- ◆ **ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗ ΑΠΟΚΤΗΣΗΣ ΝΕΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ**
- ◆ **ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ**
- ◆ **ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ**
- ◆ **ΙΣΟΤΙΜΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΥΛΙΚΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ
ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ ΣΕ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ**

**ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΜΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ,
ΜΕ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΥΛΙΚΟ
ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΕΘΟΔΟΥ**

Σχεδιάγραμμα 1

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσβλέπει, μέσα από την προαγωγή της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, στην ανάπτυξη μηχανισμών αντιμετώπισης του κινδύνου αποδόμησης της ευρωπαϊκής κοινωνίας ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης (Σχεδ. 2).

**ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ
ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ**

ΩΣ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΜΑ

**ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ
ΑΠΟΔΟΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

Σχεδιάγραμμα 2

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει τη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης, θεσπίζοντας ως κριτήρια, μεταξύ άλλων, την ανάπτυξη και προσφορά νέων τρόπων επαγγελματικής ειδίκευσης, την ανάπτυξη και βελτίωση της συνεχούς κατάρτισης, την εφαρμογή αυστηρών συστημάτων αξιολόγησης. Επιπλέον, παρωθεί τους μορφωτικούς φορείς στην ανεύρεση νέων μορφών χρηματοδότησης, ενισχύοντας ταυτόχρονα την αυτονομία τους (Σχεδ. 3^α – 3^β).

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΠΟΙΟΤΗΤΑ

ΝΕΟΙ ΤΡΟΠΟΙ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΣΥΝΕΧΟΥΣ
ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

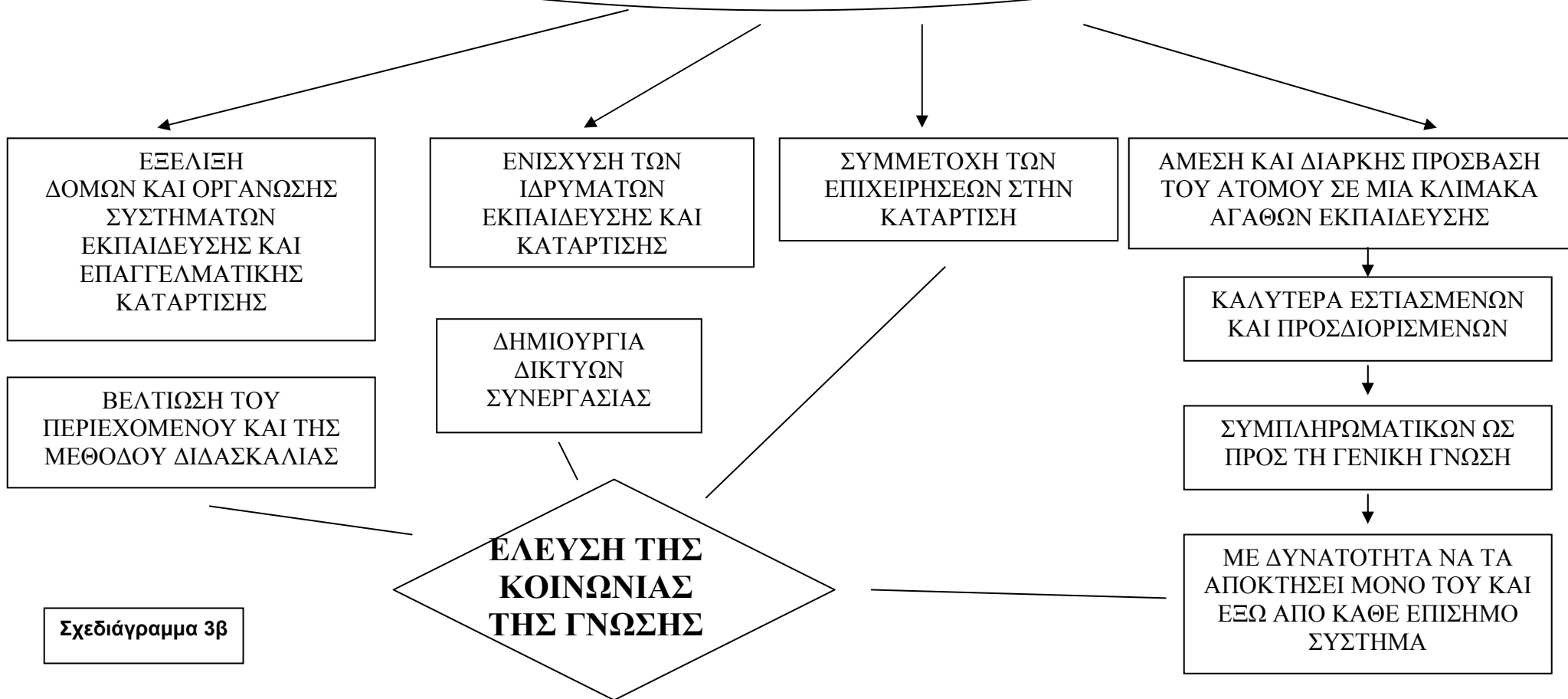
ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ
ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΤΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ
ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Σχεδιάγραμμα 3α

ΚΟΙΝΟΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

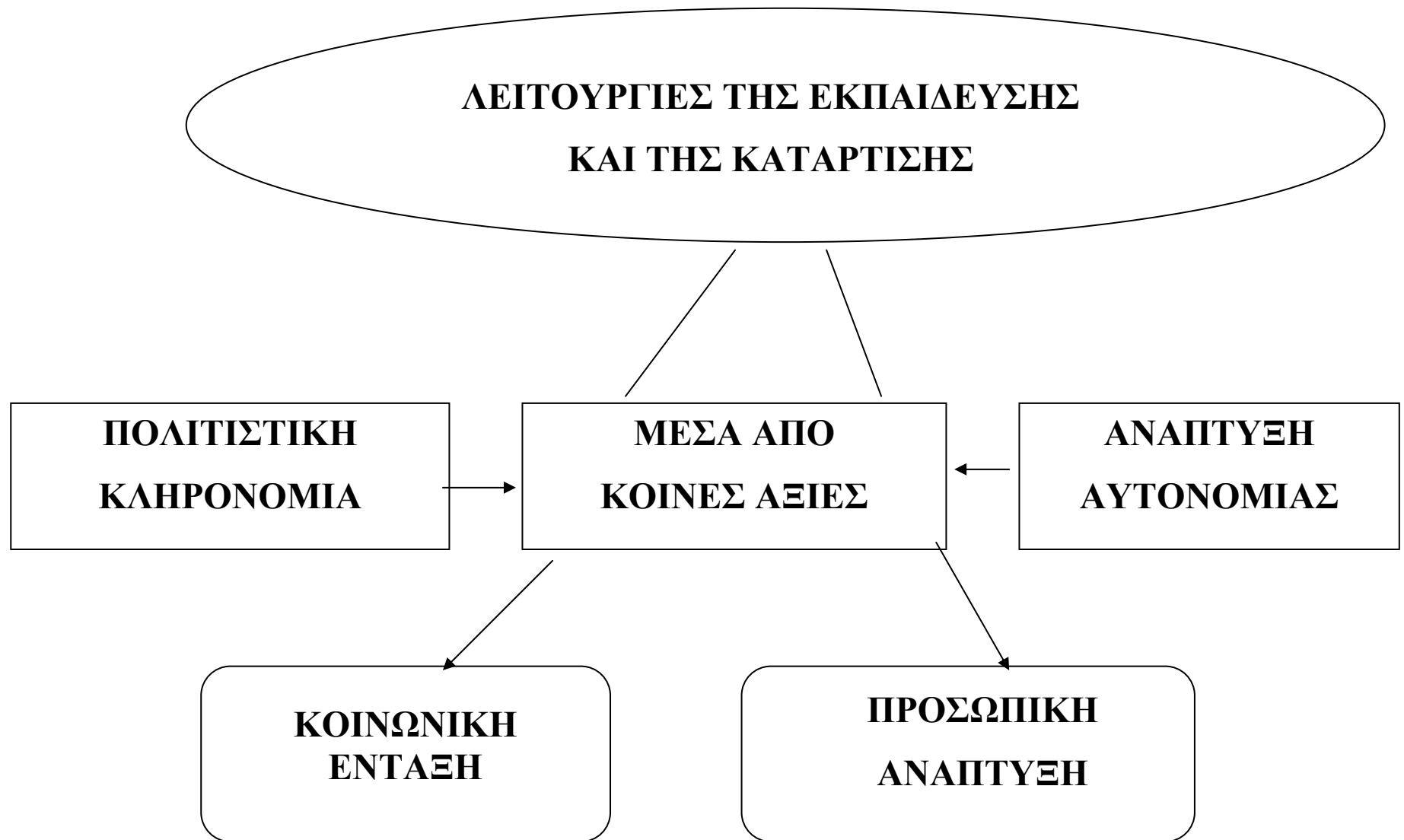

Σχεδιάγραμμα 3β

Η εκπαίδευση και η κατάρτιση στην Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλουν να υπηρετούν, σύμφωνα με την επίσημη εκπαιδευτική πολιτική της (Λευκή και Πράσινη Βίβλος), ένα διπλό στόχο:

Την προσωπική ένταξη και την προσωπική ανάπτυξη.

Μια κοινωνία της γνώσης, είναι μια κοινωνία των πολιτών. Οι πολίτες αποτελούν τον κρίσιμο κόμβο, όπου η πληροφορία μετουσιώνεται σε γνώση και οι συλλογικές προσδοκίες και προθέσεις σε κοινωνική και οικονομική δράση. Με σεβασμό στο πολιτισμικό συγκείμενο και πυξίδα ένα κοινό αξιακό σύστημα η Ευρωπαϊκή Ένωση προσδοκεί ότι η ενθάρρυνση της ανάπτυξης του ατόμου, καθώς και της αυτονομίας του θα ενεργοποιήσουν μέρη του λανθάνοντος κοινωνικο – οικονομικού δυναμικού αποφέροντας μακροπρόθεσμα οφέλη για το κοινωνικό σύνολο (Σχεδ. 4).

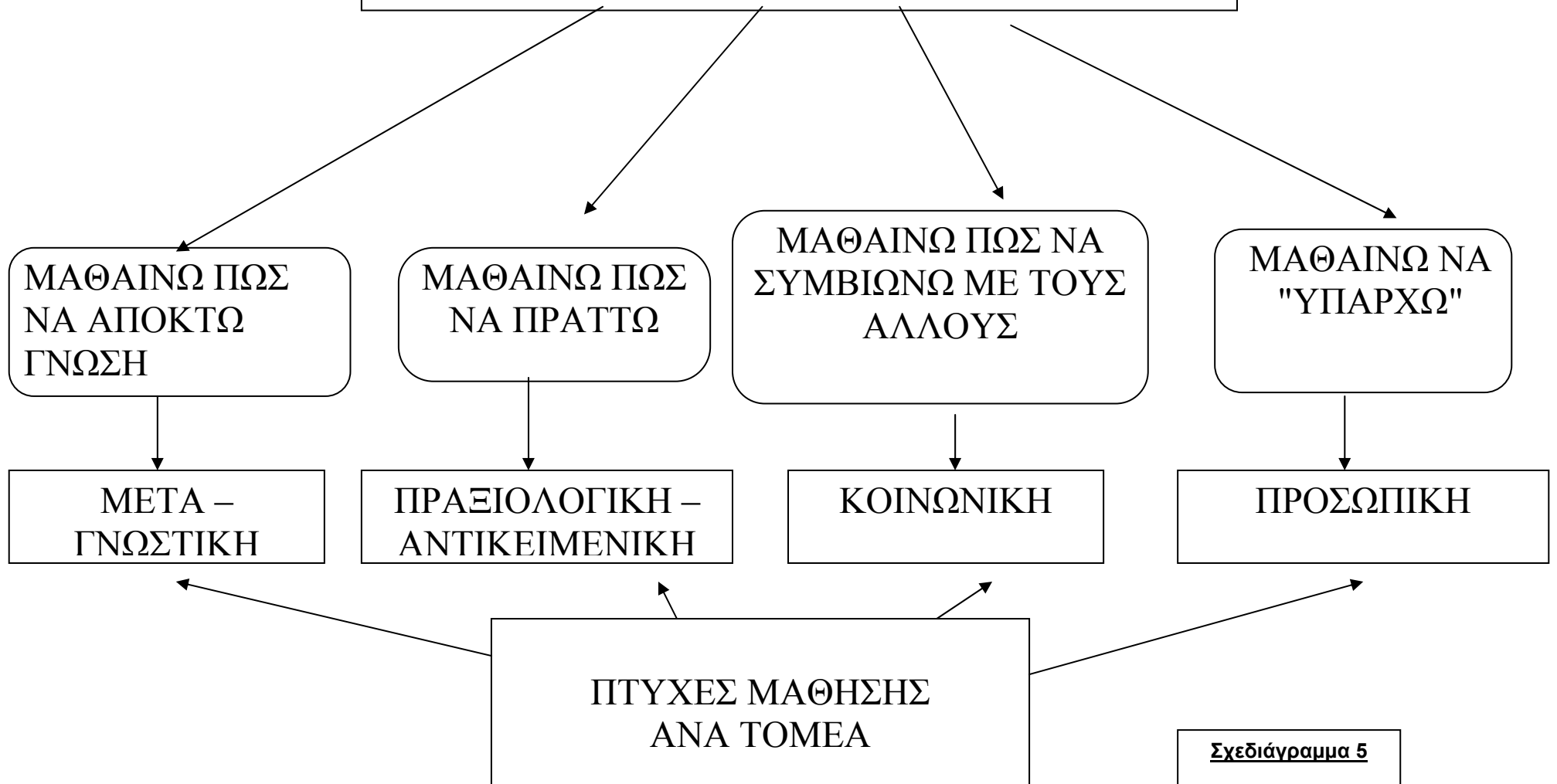

Σχεδιάγραμμα 4

Η δια βίου εκπαίδευση στηρίζεται σε τέσσερις πυλώνες: το πρόσωπο, την κοινωνία, τη γνώση και τη δράση. Οι πυλώνες αυτοί συνιστούν τους μοχλούς της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και ταυτόχρονα τις διαφορετικές πτυχές ενός ολιστικού τρόπου μάθησης που αφορούν στην:

- α) ανάπτυξη γνωστικών ικανοτήτων,
- β) ανάπτυξη προσωπικών ικανοτήτων,
- γ) καλλιέργεια πραξιακών (επαγγελματικών) δεξιοτήτων και
- δ) καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων [θεωρία – αντικείμενο (θέμα) – κοινωνία – πρόσωπο](Σχεδ. 5).

**ΠΥΛΩΝΕΣ
ΤΗΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

Σχεδιάγραμμα 5

Η Εκπαίδευση Ενηλίκων μπορεί να έχει «τυπική» μορφή και να οδηγεί σε πιστοποίηση, να είναι «άτυπη» (χωρίς μορφωτική - παρεμβατική πρόθεση) ή, τέλος, να είναι «κατά συνθήκη τυπική / μη τυπική» χωρίς δηλαδή να αποκλείεται και η δυνατότητα πιστοποίησης.

Συνοπτικά για την Εκπαίδευση Ενηλίκων ισχύουν από γενικής παιδαγωγικής άποψης οι παρακάτω διαπιστώσεις, οι οποίες αναπτύσσονται αναλυτικότερα στα αντίστοιχα κεφάλαια του παρόντα οδηγού επιμορφωτών ενηλίκων.

A. Σε προσωπικό επίπεδο

1. Ως βασική λειτουργία της εκπαίδευσης ενηλίκων μπορεί να θεωρηθεί σε μια πρώτη προσέγγιση η προσπάθεια αποτροπής μιας επαγγελματικής και κοινωνικής υποβάθμισης του ατόμου μέσα από:

1. την ανανέωση γνώσεων και δεξιοτήτων,
2. τη διεύρυνση του ρεπερτορίου της κοινωνικής και πολιτικής συμπεριφοράς και
3. την καλλιέργεια προσωπικών ενδιαφερόντων και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Η Εκπαίδευση Ενηλίκων αποτελεί έναν κρίσιμο θεσμό για τις σύγχρονες ραγδαία μεταβαλλόμενες κοινωνίες με σημαντική συμβολή στην προσωπική και συλλογική επιτυχία και ευτυχία. Η συμμετοχή του ενήλικου ατόμου σε επιμορφωτικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες έχει συνέπειες τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

2. Η συμμετοχή ενηλίκων ατόμων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες καθορίζεται κυρίως από την αλληλεπίδραση διαφόρων παραγόντων:

1. κοινωνιολογικών (ηλικίας, φύλου, κοινωνικο - οικονομικού υπόβαθρου, μορφωτικού επιπέδου, κοινωνικού ρόλου καθώς και εκπαιδευτικού φορέα),
2. ψυχολογικών (ατομικών χαρακτηριστικών, διανοητικής ικανότητας, κινήτρων, προσδοκιών, στάσεων κτλ), αλλά και
3. οικονομικών (κόστους, της εκπαίδευσης ως επένδυσης κτλ).

3. Άλλες προϋποθέσεις συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων αποτελούν:

1. τα χαρακτηριστικά του μαθήματος, όπως η διάρκεια, ο αριθμός μαθημάτων, το περιεχόμενο, η αξιολόγηση,
2. διάφοροι παράγοντες που θα μπορούσαν να δράσουν αποτρεπτικά αναφορικά με την παρακολούθηση (θεσμικοί, περιστασιακοί),
3. η εντύπωση που σχηματίζει ο εκπαιδευόμενος για τον εκπαιδευτικό φορέα αλλά και η συνολική στάση που διαμορφώνει απέναντι του (θεσμική αντίληψη).

B. Σε παιδαγωγικό-θεωρητικό επίπεδο

1. Για την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου της εκπαίδευσης ενηλίκων έχουν αναπτυχθεί διάφορα ΜΟΝΤΕΛΑ ΜΑΘΗΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ (π.χ. των Knowles, Cross, 1981, Knox, 1980, McClusky 1970, Jarvis, 1995) τα οποία αποτελούν χρήσιμα εργαλεία για μια σε βάθος ενασχόληση με τα εκπαιδευτικό - μορφωτικά χαρακτηριστικά του μεγαλύτερου μέρους του ανθρώπινου μαθησιακού πληθυσμού και για καλύτερο σχεδιασμό και εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικες.

Παραγνωρίζεται συχνά ότι, όπως κάθε εκπαιδευτική διαδικασία, έτσι και η εκπαίδευση ενηλίκων αποτελεί μια δράση σχεδιασμένης μάθησης που υπηρετεί κάποιο συγκεκριμένο σκοπό, επιμέρους στόχους και επιδιώξεις και εμπλέκει κάποιους που διδάσκονται και κάποιους που διδάσκουν –αλλά από κοινού αναζητούν, ανακαλύπτουν, συγκροτούν και δημιουργούν- ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο με έναν συγκεκριμένο τρόπο (μέθοδο), αξιολογώντας - πιστοποιώντας το αποτέλεσμα.

Για να προβεί ο εκπαιδευτής-φορέας στην οργάνωση ενός «μαθησιακού επεισοδίου», οφείλει να εκτιμήσει τις ανάγκες των πιθανώς ενδιαφερομένων, να συντάξει το πρόγραμμα των μεθόδων και των περιεχομένων και να τους

ενημερώσει σχετικά με τον τρόπο που θα τους οδηγήσει στους συμφωνημένους στόχους. Από την πλευρά του, ο συμμετέχων εκπαιδευόμενος στοχεύει σε ορισμένα προσωπικά, επαγγελματικά ή κοινωνικά αποτελέσματα επιλέγοντας εκπαιδευτικά προγράμματα με συγκεκριμένες προθέσεις (συχνά μη διατυπωμένες).

Αν τώρα στόχος ενός προγράμματος είναι η ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης ικανότητας ή ενός εξωτερικά ελεγχόμενου αποτελέσματος, τότε τονίζεται περισσότερο ο ρόλος που διαδραματίζει ο επιμορφωτής από όσο οι ίδιες οι δραστηριότητες του εκπαιδευόμενου. Στην περίπτωση, όμως, που επιδιώκεται η ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, τότε η έμφαση του προγράμματος και της εκπαιδευτικής δραστηριότητας γενικότερα επικεντρώνεται στον εκπαιδευόμενο και όχι στον επιμορφωτή.

2. Ο εκπαιδευτής - φορέας είναι σε διαρκή δράση σχεδιασμού, εφαρμογής, αξιολόγησης και ανασχεδιασμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας:

1. επανεκτιμώντας τους – τις εκπαιδευόμενους – ες,
2. αξιολογώντας την πρόοδό τους,
3. τροποποιώντας και αναθεωρώντας τους στόχους,
4. αναδιαρθρώνοντας τις μεθόδους και το περιεχόμενο,
5. μαθαίνοντας συνεχώς από την ανατροφοδότηση των συμμετεχόντων – ουσών.

3. Οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι - ες είναι μια ειδική ομάδα στόχος με τα δικά της βιολογικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά και τους δικούς της περιορισμούς, στοιχία τα οποία αποτελούν θεμελιώδη κριτήρια παιδαγωγικών επιλογών για τους εκπαιδευτές τους όπως π.χ. ότι:

1. είναι εξ ορισμού ενήλικες,
2. βρίσκονται σε ένα προχωρημένο στάδιο ανάπτυξης,
3. είναι φορείς εμπειριών και αξιών,
4. εισέρχονται στην εκπαιδευτική διαδικασία με συγκεκριμένες προθέσεις και προσδοκίες,
5. διακρίνονται από ανταγωνιστικά ενδιαφέροντα και τέλος,
6. έχουν ήδη διαμορφωμένα προσωπικά στυλ μάθησης.

Επιπλέον, ο εκπαιδευτής πρέπει να λαμβάνει υπόψη του κατά την προετοιμασία και υλοποίηση ενός προγράμματος για ενήλικες ότι:

1. υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα αντικειμενικά πεδία, γι' αυτό χρήζουν και εξειδικευμένων προσεγγίσεων,
2. ο τρόπος που το κάθε άτομο αντιδρά σε μαθησιακές αλλαγές εξαρτάται όχι μόνο από τους αντικειμενικούς παράγοντες αλλά και από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και από την ίδια την προσωπικότητά του όπως και από την ίδια την περίπτωση,
3. η εκπαίδευση που προσφέρεται μπορεί να εντάσσεται στον τομέα των δεξιοτήτων ή των γνώσεων ή της κατανόησης ή των στάσεων ή της συμπεριφοράς,
4. για κάθε περίπτωση, προσφέρεται τουλάχιστον μια πρακτική / μεθοδολογική επιλογή,
5. επειδή η μάθηση συνεπηρεάζεται και από την εμπειρία έχει ατομικό και όχι συλλογικό χαρακτήρα,

6. το ενδιαφέρον των ενηλίκων για γενικές αρχές είναι, συνήθως, περιορισμένο,
7. στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος δεν βρίσκεται τόσο πολύ το θέμα, όσο η οργάνωση και τη διαχείριση συγκεκριμένων μαθησιακών περιπτώσεων,
8. χρησιμοποιούνται εκείνα τα τμήματα ενός θέματος που συντελούν στην ικανοποίηση του άμεσου στόχου μας,
9. οι εκπαιδευόμενοι δεν προσεγγίζουν τη γνώση τμηματικά, όπως σε σχολειοποιημένες περιπτώσεις. Επιστρατεύουν όλες τις γνώσεις τους από όλα τα πεδία, για να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση και τέλος,
10. στοχεύουν σε άμεση και όχι μελλοντική εφαρμογή, αξιοποίηση των νέων γνώσεων ή δεξιοτήτων.

Γ. Σε κοινωνικοψυχολογικό επίπεδο

Για να συντελεστεί μάθηση, το ενήλικο άτομο πρέπει να αισθανθεί το ίδιο την ανάγκη για μάθηση, ώστε να καταβάλει προσπάθεια να την καλύψει και να βιώσει την ικανοποίηση από το αποτέλεσμα της προσπάθειάς του. Πρέπει να παρακινηθεί.

Ως παράγοντες παρακίνησης θεωρούνται εκείνοι οι μηχανισμοί που ενεργοποιούν και κατευθύνουν πρότυπα συμπεριφοράς που είναι οργανωμένα γύρω από κάποιο σκοπό και διακρίνονται σε εγγενείς / εσωτερικούς μηχανισμούς (εσωτερικές πιέσεις, λογικές αποφάσεις, επιθυμίες, κ.τ.λ) και εξωγενείς μηχανισμούς (το περιβάλλον επηρεάζει τόσο την παρακίνηση, όσο και τις εσωτερικές ορμές και αναστολές). Παρωθητικά δρουν:

1. η ικανοποίηση από την / για την εργασία,
2. η αίσθηση επιτυχίας και αναγνώρισης,
3. η αίσθηση υπευθυνότητας και προόδου,
4. η πραγμάτωση της προσωπικής του ανάπτυξης.

Ενώ ανασταλτικά αντίστοιχα:

1. η λανθασμένη καθοδήγηση ή μέθοδος (σχέση εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου),
2. οι ακατάλληλες συνθήκες εργασίας (ευρύτερο παιδαγωγικό κλίμα),
3. οι μη ικανοποιητικές ενδοομαδικές σχέσεις (σχέσεις εκπαιδευόμενου και εκπαιδευόμενου)

Ο εκπαιδευτής οφείλει να αποτελεί την κινητήρια δύναμη στο μαθησιακό περιβάλλον και να δημιουργεί νέες μορφές παρακίνησης, αποφεύγοντας να δίνει έμφαση σε εξωτερικούς παράγοντες, γιατί αυτό, σε αντίθεση με τους εσωτερικούς, φαίνεται να μην οδηγεί οπωσδήποτε σε ένα επίπεδο παρακίνησης μεγάλης διάρκειας.

Βασικό στοιχείο της παιδαγωγικής εργασίας με ενήλικες είναι να γνωρίζει κανείς με ποιους τρόπους μαθαίνουν και:

- να μη χρησιμοποιούνται απλά, αλλά να αναπτύσσονται και να βελτιώνονται διαρκώς οι διδακτικές – μαθησιακές τεχνικές,
- να ακολουθείται η επαγωγική μέθοδος ώστε να κατανοούνται οι αρχές και η διαδικασία μάθησης να έχει μονιμότερα αποτελέσματα, να είναι διαθέσιμη για μελλοντική χρήση και να μην αποτελεί απλά ένα μεμονωμένο εκπαιδευτικό γεγονός,
- να δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις, ώστε να μην σταματά η διαδικασία με την ολοκλήρωση της άμεσης δραστηριότητας, αλλά να οδηγεί σε περαιτέρω σκόπιμη μάθηση.

Οι διαπιστώσεις λοιπόν από τη θεωρία, την έρευνα και την εμπειρία σε σχέση με την εκπαίδευση ενηλίκων συγκλίνουν σε κάποιες γενικές παιδαγωγικές αρχές - προτροπές:

1. Δόμηση μαθησιακών δραστηριοτήτων που να διακρίνονται από προσπάθεια μεγάλης έντασης και μικρής διάρκειας
2. Επιλογή υλικού σχετικού με την εκπαιδευτική δραστηριότητα και τις ανάγκες των εκπαιδευομένων
3. Αξιοποίηση των προθέσεων των ενηλίκων, ώστε να θέτουν αυτόνομα τους στόχους τους
4. Εκκίνηση από περιοχή μεγαλύτερου ενδιαφέροντος για τους συμμετέχοντες
5. Συντέλεση της μάθησης μέσα από την εκτέλεση του έργου και όχι μέσα από κατ' οίκον προετοιμασία
6. Χρήση ενός μεγάλου φάσματος από διαφορετικές μαθησιακές μεθόδους
7. Εμπλοκή των συμμετεχόντων σε κάθε στάδιο σχεδιασμού και εφαρμογής της εκπαιδευτικής- μαθησιακής δραστηριότητας
8. Ενθάρρυνση των εκπαιδευόμενων να συνδέουν το νέο υλικό με την εμπειρία τους
9. Πρακτική άσκηση, υποστήριξη και συχνή ανατροφοδότηση είναι αναγκαίες και συμπληρωματικές δράσεις. Οι ενήλικες χρειάζονται χρόνο για να μάθουν
10. Περισσότερη επένδυση στην κατανόηση και λιγότερο στην απομνημόνευση
11. Εποπτεία αποτελεί το ουσιαστικότερο μέρος όλων των μορφών μάθησης

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Freire, P. (1976). Η αγωγή σε εξέλιξη: Ενδέκατο γράμμα...Στο *Για μια λαϊκή παιδεία: εναλλακτικοί θεσμοί και πολιτικές* (μτφρ.: Μ. Κατσούλης). Αθήνα: Κέντρο Μελετών και Αυτομόρφωσης. [εκδ.1986]
- Jaques, D. (2000). Μάθηση σε ομάδες. (μτφ. Ν. Φίλιππος). Αθήνα : Μεταίχμιο.
- Mezirow, J. (1990). Ενηλίκων εκπαίδευση και προσωπικές προοπτικές. Στο Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό (τομ. 4^{ος}). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Rogers, A. (1999). Η Εκπαίδευση Ενηλίκων. (μτφ. Μ. Παπαδοπούλου & Μ. Τόμπρου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Αναγνωστάκης Γ. κ. ά., (1999). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Όψεις της πραγματικότητας*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Βεργίδης , Δ. (1990). Επιμόρφωση (ή εκπαίδευση) ενηλίκων. Στο Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό (τομ. 4^{ος}). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Βεργίδης , Δ. (1995). *Υποεκπαίδευση: Κοινωνικές, Πολιτικές και Πολιτισμικές διαστάσεις*. Αθήνα: Ύψιλον
- Βεργίδης , Δ. (1999). Κοινωνικός και οικονομικός ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Στο Κ. Abrahamsson, Μ., Davis, R. Frey, και Δ. Βεργίδης (Επιμ.), *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Κοινωνική και Οικονομική Λειτουργία*. (τομ. Β'). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Βεργίδης, Δ.. (2003). Εκπαίδευση Ενηλίκων (επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Βруниώτη, Κ. (2001). Διεθνής Συγκριτική Έρευνα Εκπαίδευσης Ενηλίκων στο πλαίσιο της Διαβίου Μάθησης: Η αναγκαία ουτοπία. Στο *Πρακτικά του 10^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας της Ελλάδος*. Ναύπλιο.
- Έκθεση για την πρόσβαση στην επαγγελματική κατάρτιση στην Ευρωπαϊκή Ένωση (30.04.1997), 180 τελικό. Βρυξέλλες: Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα. (1996, Ιούλιος). Οδηγός Κοινοτικών Προγραμμάτων: Νεότητα και εκπαίδευση
- Κάραλης, Θ. (2002). *Η Λαϊκή Επιμόρφωση την περίοδο 1989-1999*. Μη δημοσιευμένη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.
- Κελπανίδης, Μ., και Βруниώτη, Κ. (2004). Διαβίου Μάθηση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κόκκος Α. (1999). *Εκπαίδευση Ενηλίκων.(Τόμος Α')*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- Λευκό βιβλίο για την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Προς την κοινωνία της γνώσης.
Διδασκαλία και εκμάθηση (1995). Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
Μνημόνιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Διαβίου Μάθηση 2001 . Retrieved from
http://www.lifelonglearning.gr/gr_memo_4_2.htm
- Ξανθάκου, Γ., Οικονομοπούλου, Ε., και Καΐλα, Μ. (1999, Νοέμβριος). *Διαβίου Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Η ελληνική πραγματικότητα*. Στα Πρακτικά του Θ' Διεθνούς Παιδαγωγικού Συνεδρίου, Βόλος, Ελλάδα
- Πεσμαζόγλου, Σ. (1987). *Εκπαίδευση και Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Το ασύμπτωτο μιας σχέσης*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ. (1997, Αύγουστος). Εκπαίδευση 2000. Για μια Παιδεία ανοιχτών οριζόντων.